

נקי יהיה לביתו

רס"ן, הרב ישראל לובטון – רב אוגדה 210 (הבשן)

- א. פתיחה
- ב. פטור חתן ממלחמת מצווה
- ג. מהי מלחמת מצווה?
- ד. סיבת החיוב לגיוס במלחמת מצווה
- ה. חתן שרוצה לצאת לסחורה
- ו. חייל שהתחתן במהלך שירותו הצבאי
- ז. סיכום

א. פתיחה

הקשר שבין איש לאשתו הוא אחד מהדברים החשובים ביותר בתורה "לא נברא העולם אלא לפריה ורבייה", וכמובן שהתנאי הבסיסי לדבר זה הוא קיום וטיפוח הקשר שבין איש לאשתו.

רבי עקיבא אומר שהכלל הגדול בתורה הוא "ואהבת לרעך כמוך", וכתב האר"י שמצווה זו מתקיימת בשלמות בין איש לאשתו.

הקשר העמוק ביותר אותו יכול האדם ליצור בעולם הזה, הוא הקשר שבין האדם לאשתו, וממנו הוא לומד מהי אהבה, מהי התקשרות, מהי נאמנות וכו', ועל ידו הוא יכול לבנות את הקשר לקב"ה.

מחקרים רבים מצביעים על כך שילדים בונים את יכולתם לקשור קשרים מתוך הקשר שבין בני הזוג, שהרי המרחב שבין האיש לאשתו הוא המרחב בו גדלים וצומחים הילדים.

רבים המקרים בהם חיילים מתחתנים תוך כדי שירותם הצבאי ואז קיום הצייווי נקי יהיה לביתו לא פעם נפגע כתוצאה מכך שהחייל לא נמצא בכל יום בבית, אלא יוצא לעיתים פעם אחת בחודש ואף יותר במקרים קיצוניים.

נרחיב במאמר את המקורות והפסיקה ההלכתית לחייל נשוי בשנתו הראשונה תוך כדי השירות הצבאי. נעסוק בכמה שאלות הנוגעות בעניין:

1. באיזה מלחמה מדובר?

2. על מי מוטלת המצוה, על החתן שלא להתגייס או שמא על הצבא יש חיוב לפטור (נ"מ אם ברשותו למחול)?
3. האם האיסור הוא דווקא לגבי צבא או שמא כל מסגרת שמרחיקה אותו מאשתו כגון טיול או עבודה?
4. האם ביד האשה לעכב או למחול?
5. האם יש מצוה לשמח את אשתו במשך שנה שלמה?

ב. פטור חתן ממלחמת מצווה

מבואר במשנה² שכל השאלה של פטור חתן שנה ראשונה מעבודת הצבא היא רק במלחמת הרשות אך במלחמת מצוה הכל יוצאים אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה:

"במה דברים אמורים? במלחמת הרשות, אבל במלחמת מצוה, הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה. אמר רבי יהודה: במה דברים אמורים? במלחמת מצוה אבל במלחמת חובה, הכל יוצאין, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה."

ג. מהי מלחמת מצווה?

הרמב"ם³ כותב כך:

"אין המלך נלחם תחלה אלא מלחמת מצוה, ואי זו היא מלחמת מצוה זו מלחמת שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם, ואחר כך נלחם במלחמת הרשות והיא המלחמה שנלחם עם שאר העמים כדי להרחיב גבול ישראל ולהרבות בגדולתו ושמעו."

לפי הרמב"ם מלחמות שנועדו להגן על עם ישראל, מוגדרות כמלחמת מצווה. לדבריו יוצא, שכל מלחמות ישראל כיום מוגדרות כמלחמות מצווה. לעומתו מצינו בספר החינוך⁴ רוח אחרת, וכך לשונו:

"ונוהגת מצוה זו בזמן הבית לענין שאין בני העיר מכריחין אותו למלחמה כי אז היינו נלחמים לפעמים. ולענין שראוי לכל אדם לשמחה ולישב עמה שנה אחת, נוהגת בכל מקום ובכל זמן."

משמעות לשון החינוך שפטור חתן מהצבא, הוא רק כאשר בית המקדש היה קיים.

2 גיטין פרק ח משנה ז.

3 הלכות מלכים פרק ה הלכה א.

4 מצווה תקפב.

אולם נראה שכוונת החינוך רק להגדיר את הציווי של החתן שלא לצאת למלחמה. אך אין כוונתו לומר שאין מלחמת מצווה אלא בזמן הבית, אלא ודאי ששייכת מלחמת מצווה גם שלא בזמן הבית. וכך גם המציאות, ואולי אפשר אפילו לתת לכך יותר משקל. מעבר לכך, ישיבת ישראל בארץ הייתה תמיד שייכת יחד עם בית המקדש (או המשכן), ובחזרתנו לארצנו בגאולה בעת הזאת, טרם נבנה הבית, אך ברור הדבר שכיוון שישנן מלחמות, גם החינוך מסכים ששייכים כל גדרי הפטור והחיוב. וכך לשונו מורה: "כי אז היינו נלחמים לפעמים".

ד. סיבת החיוב לגיוס במלחמת מצווה

גדר הציווי - והמצווים בו

התורה אומרת:

"כי ייקח איש אשה חדשה, לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר, נקי יהיה לביתו שנה אחת ושימח את אשתו אשר לקח".

מפשט הפסוק נשמע שישנו איסור על החתן לצאת בצבא ע"מ שיוכל לשמח את אשתו אשר לקח, וכך משמע מפירוש רש"י על אתר, שהאיסור הוא על החתן, שכך פירש: "לא יעבור עליו - דבר הצבא" כלומר שעל החתן יש חיוב שלא להתגייס שנה ראשונה לשום דבר אפילו לא לתפקידי עורף כמו שפירש בהמשך, "לכל דבר - שהוא צורך הצבא, לא לספק מים ומזון ולא לתקן דרכים".

וכך מבואר בצורה ברורה יותר בפירוש הרמב"ן על אתר:

"ולא יעבור עליו לכל דבר: דבר הצבא. לכל דבר, שהוא צורך הצבא, לא לספק מים ומזון ולא לתקן הדרכים... א"כ יהיה "עליו" על הצבא הנזכר, יאמר שלא יעבור האיש הזה על הצבא לכל דבר, לא להיות פקיד על אנשי הצבא או מצביא את עם הארץ או לכל הצריך להם... לא ישגיח עליהם, רק בשמחתו והוא פירוש נכון".

יוצא שלשיטה זו הציווי הוא על החתן ע"מ שיוכל לשמח את אשתו, ונראה שלפי זה אין בידו למחול על כך.

אמנם הנצי"ב בהעמק דבר על אתר, מדייק בדברי הרמב"ם שהפסוק מחדש שהאיסור הוא בעצם על הצבא שמחויב שלא לגייס חתן בשנתו הראשונה ומדייק מלשון הרמב"ם שהבין

שהציווי ב"לא יעבור עליו לכל דבר" כלומר שהצבא לא יעבור על החתן לכל דבר, וכך לשונו של הנצי"ב בהעמק דבר:

"ולא יעבור עליו פירש רש"י ורמב"ן עליו על הצבא שהאיש לא יעבור על הצבא לשום דבר אבל הרמב"ם הלכות מלכים פ"ז הי"א מפרש 'עליו' – על אותו איש, וכן הוא מבואר בגמרא סוטה (מד, א) עליו אי אתה מעביר אבל אתה מעביר על אחרים עכ"ל. וא"כ קאי אזהרת לא יעבור על מי שמנצח במלחמה היינו המלך או שר הצבא שלא יעבדו על האיש לכופהו לצאת מביתו לשום דבר. נקי יהיה: פטור הוא מעבודה אבל רשאי".

לפי דבריו יוצא שעל הצבא יש את הציווי לפטור את החתן מעבודת הצבא ע"מ שיוכל לשמח את אשתו. מעין זה מצינו פטור לתלמידי חכמים משמירת העיר וממס, משום חשיבות לימוד התורה, כך פטרו את החתן משום חשיבות בניין הבית בישראל. ממילא ברור שאם החתן ירצה למחול על פטור זה ולהתגייס הרשות בידו.

בכיוון זה צידד גם המנחת חינוך⁶ שמצוה זו היא פטור לחתן בשנה ראשונה וביכולתו למחול, והוכיח זאת מסברא וזה לשונו:

"והנה לכאורה הי' נראה דלאוין אלו והעשה היינו בעל כורחו דגזירת הכתוב דאסור להטיל עליו שום דבר בנשא או בנה בית או נטע כרם וחללו אבל אם רוצה בעצמו לצאת למלחמה או לסייע להעיר אפשר עליו אין איסור כלל דהלאו רק על הכופין אותו... ולמה יהיה אסור מרצונו, אין סברא דהתורה יאסר ליתן ממונו לאיזה דבר ומצד הסברא נראה דדוקא בע"כ וצ"ע".

הרי שהיה ברור למנחת חינוך שאם רוצה לצאת למלחמה מרצונו, יש להתיר לו לצאת, דהציווי אינו על החתן, אלא על הצבא, ובידו למחול על הפטור.

אך באמת לכאורה יש להקשות על דבריהם, דכן מצינו בדברי הרמב"ם⁷ רוח אחרת. וכך לשונו:

"ודע כי החתן עצמו גם כן מוזהר מלצאת מביתו, כלומר ללכת בסחורה, כל שנתו".

מדבריו משמע להדיא דהאיסור הוא על החתן, ולא על הצבא. וכיצד נפרנס דברי הנצי"ב והמנחת חינוך שכתבו שהציווי הוא על הצבא. ובאמת לשון הרמב"ם⁸ שדייק הנצי"ב ממנה את דבריו, היא כך:

6 מצווה תקפב ס"ק א.

7 ספר המצוות, לא תעשה שיא.

8 הלכות מלכים פרק ז הלכה יא.

"כל השנה אין מספק מים ומזון, ולא מתקן דרך, ולא שומר בחומה, ולא נותן לפסי העיר, ולא יעבור עליו שום דבר בעולם, שנאמר לא יצא בצבא ולא יעבור עליו לכל דבר לעבור בשני לאוין, לא לצרכי העיר ולא לצרכי הגדוד".

ודייק הנצי"ב מדברי הרמב"ם הללו שהציווי שלא יעבירו על החתן שום דבר שבעולם. אך היה מקום לדחות, דתחילת לשונו מורה דהציווי הוא על החתן, וכמו ששמעע להדיא מדבריו בספר המצוות. ולכאורה אם כן, כוונת הרמב"ם כדברי רש"י והרמב"ן, ולא כמו שכתב הנצי"ב.

אך באמת דמצינו מפקקים בדברי הרמב"ם בספר המצוות. דהנה הרדב"ז^ז נשאל, האם מותר לחתן לצאת לצורך סחורתו בשנה הראשונה, וכתב להתיר בזה, ודחה דברי המחמירים, וכך לשונו:

"ואפשר שהטעה את המחמירים לשון הרב ז"ל בספר המצוות שכתב וז"ל ודע כי החתן עצמו מוזהר מלצאת מביתו בסחורה כל שנתו ע"כ. ושיבוש הוא שנפל בספרים איפשר מן המעתיק בלשון עכו"ם או ממעתיק הספר אבל בלשון עכו"ם כתוב וז"ל ואעלה אן אל חתן חיצה נפסח מצהי עאן אל כרוגא מן ביתה אעני אל ספר ע"כ. והכוונה כי החתן בעצמו מוזהר שלא יצא מביתו כלומר לצאת לדרך דלאו למימרא שלא יצא מביתו כלל אלא שלא יצא לדרך כלומר לצרכי רבים אבל לצורך עצמו למה לא יצא להרויח לשמח את אשתו אם שאין לו מה יאכל אין לך עצב גדול מזה".

הרי שהרדב"ז מתקן את לשון הרמב"ם וסובר שאכן מותר לחתן לצאת לסחורה כל שנתו הראשונה. לדבריו, הציווי שלא לגייס את החתן הוא לזכותו של החתן, ואם רוצה למחול עליו - יכול, ולכן רשאי לצאת לסחורה.

אלא שעדיין קשה לשון הנצי"ב, דמבואר להדיא בלשון הרמב"ם שהציווי הוא על החתן ולא על הצבא, וצ"ע.

מכל מקום גם לדברי הרדב"ז יוצא שאם החתן רוצה להחמיר ולצאת למלחמה, לכאורה אסור לו, דיציאה לצבא הוא צרכי רבים, ובזה אין לו יכולת למחול. אך אם תפקידו בצבא משתווה ליציאה לסחורה, דמפרנס בכך את אנשי ביתו, יש מקום להתיר, דהרי זה שמחתו ושמחת ביתו.

גם מדברי החינוך הנ"ל משמע שביד החתן למחול על הציווי, ואם רצונו לצאת לקרב, הרשות בידו בכל אופן. וכך לשונו:

"שנמנע החתן מלצאת מביתו כל השנה, כלומר ללכת במסעות רחוקים. ונמנע גם כן שר הצבא מלהוציאו בעל כרחו, כלומר להוציאו ללכת למלחמה".

הרי שתחילת דברי החינוך הם בציווי על החתן, שימנע מלצאת למסעות רחוקים (ומשמעות הדבר שהציווי על החתן עצמו), והמשך דבריו מורים שישנו ציווי על מפקדי הצבא שלא לגייסו למלחמה בעל כורחו. משמע שאם רוצה לצאת מרצונו החופשי, ודאי יכול. אך אם כן, הדברים צריכים ביאור, דתחילת הדברים מורים שאסור לחתן לצאת כל השנה הראשונה למסעות רחוקים גם אם רוצה בכך, ואילו סוף דבריו מורים שאם רצונו לצאת לקרב (מכל סיבה שהיא), רשאי.

ונראה לעניות דעתי, דניתן לומר דצרכי פרנסה אינם מתירים יציאה מביתו גם אם רצונו בכך, ואילו יציאה לצבא – שהיא צרכי רבים ומצווה – מחמת חשיבותה, ניתן להתיר לחתן לצאת לקרב אם רוצה (וכל הציווי הוא שלא להכריחו על כך).

לסיכום: דעת רש"י והרמב"ן שציווי התורה ב"ושמח את אשתו" הוא על החתן, ומשמעות הדבר שהוא אינו יכול למחול על הציווי. אמנם בדעת הרמב"ם נראה דאף שהציווי הוא על החתן (וכמו שכתב בספר המצוות), מכל מקום הציווי הוא לטובתו, ואם רוצה לצאת לצבא לצורך עצמו, נראה דיש להתיר (והנצי"ב למד בדברי הרמב"ם שהציווי על הצבא, וממילא החתן יכול בכל מקרה לצאת לצבא מרצונו).

בדברי החינוך נראה שלצרכיו האישיים אינו יכול למחול, אך לצורך צרכי רבים, אם רוצה, יכול למחול. ולכן חתן שרוצה להתגייס בשנתו הראשונה (אף שיש אפשרות לפוטרו) רשאי בכך.

ה. חתן שרוצה לצאת לסחורה

כמובא לעיל בדברי החינוך יש חידוש בגדר מצווה זו, וצריך להתבונן בדבריו. וכך לשונו שם:

"שנמנע החתן מלצאת מביתו כל השנה, כלומר ללכת במסעות רחוקים. ונמנע גם כן שר הצבא מלהוציאו בעל כרחו, כלומר להוציאו ללכת למלחמה, או לעשות מהמלאכות הצריכות בשביל המלחמה, כגון לספק מים ומזון לאחיו, או לתקן עניני העיר לשמרה מהאויב, ועל זה נאמר (דברים כד, ה) ולא יעבר עליו לכל דבר".

החינוך מחדש שבכלל הציווי על החתן הוא שלא לצאת לצורך סחורה כל שנתו הראשונה.

ולכאורה יש להבין כמה נקודות:

(א) כפי שהתבאר לעיל, דעת הרמב"ם (לפי הרדב"ז) שחתן רשאי לצאת כל שנתו הראשונה לצורך סחורה, שהרי זו שמחתו, ועיקר הצייווי הוא שלא לצאת לצרכי רבים, אך לצרכיו האישיים (פרנסתו) מותר.

(ב) אף לשיטת רש"י והרמב"ן שיש איסור על החתן כדי שיוכל לשמח את אשתו מניין לנו להקיש איסור זה לדברים אחרים מכוח טעמא דקרא, הרי התורה הזכירה גיוס רק לגבי הצבא ומהיכי תיתי איסורים נוספים מכוח הטעם של ושימח את אשתו (קושיית המנ"ח על החינוך במקום עיי"ש).

(ג) עוד נראה לומר שאיסור זה הוא רק לגבי הצבא ולא לגבי דברים אחרים הנעשים במרחק מהבית שהרי הלכות אלו נמצאות בספר מלכים ומלחמות ברמב"ם ולא בספר אישות.

ובטעם הדבר אפשר להסביר שדווקא הצבא שזו מערכת שאדם כפוף ומחויב כלפיה היא האסורה על החתן, אבל שאר עבודות שביכולתו להפסיקם ברצונו, אין בהם כדי פגיעה בנישואין. ואולי עוד אפשר שצבא הוא מקום מסוכן, שהחתן יכול להיפגע בו, ובזה דיברה תורה, אך במקום שאין בו סכנה כלל, ואדרבה החתן רק יקבל תועלת ממנו, לא בזה דיבר תורה.

לפי זה, מאחר ונראה מדברי שאר הראשונים (רש"י, רמב"ן ורמב"ם) שצייווי התורה שייך דווקא על הצבא, ולא על שאר הדברים, נראה שכן עיקר.

1. חייל שהתחתן במהלך שירותו הצבאי

עד כאן התבאר שחתן פטור כל שנתו הראשונה מגיוס (אלא אם כן מדובר במלחמת מצווה). אמנם, יש לדון במי שהתגייס לצבא, ובמהלך שירותו הצבאי הכיר את אשתו והתחתן. האם לאחר החתונה מחויב הוא לשוב לצבא, או שפטור כדין שאר החתנים (יש להדגיש שאם מדובר במלחמת מצווה, בכל מקרה נראה שצריך לחזור, אלא אם כן יש מספיק חיילים אחרים שיבצעו את משימות המלחמה כפי הנדרש, וכפי שהתבאר בתחילת המאמר).

מצינו בחתם סופר¹⁰ שכתב, וכך לשונו:

"נראה לי, דוקא כשנשא ואחר כך אירע מלחמה, לא יצא בצבא. אבל משיצא בצבא ונשא אשה בזמן מלחמה, אינו נפטר, דאדעתא דהכי נישאת לו".

החתם סופר מחדש, דכל פטור חתן מהצבא שייך רק כאשר החתונה אירעה לפני הגיוס.

10 שו"ת חתם סופר חלק ד סימן קנה.

אך אם הגיוס היה לפני החתונה, על דעת כך נישאה לו, ולכן אינו פטור מיציאה למלחמה (ובנידון של מלחמת מצווה – נראה דאפילו יש חיילים אחרים שיעשו את משימות המלחמה, צריך לצאת, משום שעל דעת זה נישאת לו).

ויש להעיר דנראה שמי שנמצא בשירות מילואים פעיל, אינו נקרא 'יוצא בצבא' לעניין זה, ולכן אם יש מספיק חיילים אחרים שיצאו לקרב במקומו, נראה שהוא אינו מחוייב לצאת. עוד יש להעיר שפעמים רבות יש חוסר גדול בחיילי מילואים (בדגש על תפקידי לחימה), ולכן נראה שהדיון אינו שייך כל כך, כיוון שמדובר במלחמת מצווה, שהכל יוצאים אליה בכל אופן.

ז. סיכום

התורה ציוותה על חתן שלא לצאת למלחמה בשנתו הראשונה, כדי לשמח את אשתו. אך כאשר מדובר במלחמת מצווה, גם חתן מחוייב לצאת למלחמה. אמנם, נראה ובמידה ומפקדי הצבא מחליטים שיש מספיק כוח אדם היוצא למלחמה, אין החתן חייב לצאת. במידה והחתן רוצה בכל זאת לצאת לקרב, נראה שרשאי לצאת למלחמה. כמו כן, אם רוצה לצאת לצרכי פרנסתו, ודאי שיכול, ואף יש בכך מימד מסוים של שמחת ביתו יותר. עוד נראה שחייל המתחתן בתוך שירתו הצבאי, צריך לחזור לצבא, כיוון שהתחתן על דעת שירותו.

אך נראה שבמציאות ימינו, על פי רוב דיון זה אינו שייך, כיוון שצריך כוח אדם (במיוחד כוח לוחם) ולכן פטור חתן כמעט אינו שייך, ויהיה חייב להתגייס לצבא.